

MONTHLY REVIEW

Μάρτιος 2007

No. 27 (92)

- 2 Ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία: από την πολιτική
στη νεοφιλελεύθερη διαχείριση
Κώστας Μελάς
- 26 Οι σχέσεις εκπροσώπησης και το ζήτημα της ηγεμονίας.
Το ΠΑΣΟΚ και η περίπτωση του άρθρου 16 του Συντάγματος
Βασίλης Ασημακόπουλος
- 36 Η παγκοσμιοποίηση και τα όρια της δημοκρατικής
επιλογής. Η σοσιαλδημοκρατία και η άνοδος της πολιτικής
καρτελοποίησης
Mark Blyth
- 64 Η πρωτοκαθεδρία της πολιτικής;
Henry Farrell, Tyler Cowen, Mark Blyth, Jim McNeill,
Matthew Yglesias, John Quiggin, Sheri Berman
- 96 Επι-Θεωρήσεις
Μιχάλης Παναγιωτάκης

Η παγκοσμιοποίηση και τα όρια της δημοκρατικής επιλογής. Η σοσιαλδημοκρατία και η άνοδος της πολιτικής καρτελοποίησης*

του ΜΑΡΚ ΜΠΛΑΪΘ

Μεγάλο μέρος της σύγχρονης ανάλυσης των ορίων της σοσιαλδημοκρατίας στην Ευρώπη εστιάζει στο ρόλο των εξωτερικών παραγόντων (Cerny 1995). Η ιδέα, κυρίως, πως η παγκοσμιοποίηση έχει «αλλάξει τα πάντα» είναι αρκετά διαδεδομένη. Ειδικά οι ακαδημαϊκοί και οι πολιτικοί πιστεύουν πως οι εξωτερικοί παγκόσμιοι περιορισμοί, οι ανοιχτοί λογαριασμοί κεφαλαίου, η αυξημένη εξάρτηση από το εμπόριο κ.τ.λ. έχουν περιορίσει τις επιλογές εφαρμόσιμων πολιτικών για τις σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις σε τέτοιο βαθμό ώστε τα κόμματα της Αριστεράς να μην είναι πλέον σε θέση να κυβερνήσουν ως κόμματα της Αριστεράς (Scharpf 1991· Blair & Schroeder 1999). Αντί για αυτό, μια καινούρια σοσιαλδημοκρατία, βασισμένη στα οικονομικά της προσφοράς και την απόκτηση δεξιοτήτων μέσω της κατάρτισης, θεωρείται ο μόνος δρόμος προς τα εμπρός στην προοδευτική πολιτική (Giddens 1998).

Μια άλλη αξιοσημείωτη εξέλιξη στη σύγχρονη Ευρώπη είναι η άνοδος νεολαϊκιστικών κινημάτων και ακροδεξιών κομμάτων, κάποια από τα οποία έχουν κατακτήσει ή παραλίγο να κατακτήσουν την εξουσία. Η επίδοση του Λεπέν στις τελευταίες γαλλικές προεδρικές εκλογές, η ανάδυση και εδραίωση του Κόμματος Ελευθερίας του Χάιντερ στην Αυστρία και η απότομη επιτυχία και η επακόλουθη κατάρρευση της λίστας Φόρτουιν στην Ολλανδία δεν είναι παρά τα προφανέστερα παραδείγματα. Έχει ενδιαφέρον να δούμε πώς αυτά τα δύο εκ πρώτης όψews διακριτά φαινόμενα μπορεί να έχουν πολλά κοινά μεταξύ τους.

* Mark Blyth, «Globalization and the Limits of Democratic Choice. Social Democracy and the Rise of Political Cartelization», http://www.fes.de/ipg/ONLINE3_2003/SUMLISTE.HTM#4. Μετάφραση: Μιχάλης Παναγιωτάκης.

Τα ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που ανέκτησαν την εξουσία κατά τη δεκαετία του 1990 σε πολλές περιπτώσεις δεν κατέφυγαν σε παραδοσιακές σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές. Αντίθετα, αναφερόμενοι απερίφραστα στους εξωτερικούς περιορισμούς που επιβάλλει η παγκοσμιοποίηση, οι σοσιαλδημοκράτες πολιτικοί έχουν πει στους ψηφοφόρους τους πως οι πολιτικές του παρελθόντος δεν έχουν θέση στο παρόν. Αλλά όλα πάνε καλά. Η «παγκοσμιοποίηση» δεν είναι κάτι το επίφοβο· τουναντίον, θα πρέπει να την αγκαλιάσουμε. Όλα αυτά έχουν σαν αποτέλεσμα να προωθούνται ενεργά από τους σοσιαλδημοκράτες μεταρρυθμίσεις της κοινωνικής πρόνοιας που από παλιά ήταν συνυφασμένες με τη Δεξιά, ενώ η «ασφάλεια της εργασίας» έχει δώσει τη θέση της στη «διά βίου μάθηση» που είναι απαραίτητη για να καταστήσει τις αγορές εργασίας ευέλικτες και για τον ανταγωνισμό στην παγκόσμια οικονομία. Δυστυχώς, εκείνοι που βρίσκονται σε πιο επισφαλή θέση στον νέο αυτό κόσμο του παγκόσμιου ανταγωνισμού και των ευέλικτων αγορών εργασίας είναι όσοι βρίσκονται στις κατώτερες βαθμίδες της εισοδηματικής κλίμακας· και ακριβώς σε αυτό το τμήμα του εκλογικού σώματος, μέρος του σοσιαλδημοκρατικού εκλογικού πυρήνα, βλέπουμε την αυξανόμενη αποχή και ρευστότητα στην εκλογική συμπεριφορά (Rodrik 1997).

Μια αποτελεσματική εξήγηση για το πώς διασυνδέονται τα φαινόμενα αυτά δόθηκε πριν εξήντα χρόνια σχεδόν από τον Καρλ Πολάνυι (Polanyi 1944). Εξετάζοντας τον 19ο αιώνα, ο Πολάνυι υποστήριξε πως η προσπάθεια μεταβίβασης στην αγορά διευρυνόμενων τομέων κοινωνικής ευθύνης δημιουργεί αφόρητη αβεβαιότητα στη ζωή των εργατών, ιδιαίτερα εκείνων που είναι περισσότερο εκτεθειμένοι στην ανεργία και στους μειούμενους μισθούς λόγω του ανταγωνισμού. Επιπλέον, όσο επεκτείνεται η αγορά, τόσο πιο εύθραυστη γίνεται συνολικά η κοινωνική συνοχή. Καθώς στο όνομα της αποτελεσματικότητας και της ανταγωνιστικότητας εγκαταλείπονται οι θεσμοί κοινωνικής προστασίας, εκείνοι που πλήττονται περισσότερο από την απορρύθμιση και τις αβεβαιότητες της αγοράς στρέφονται προς το κράτος για να τους προστατεύσει. Αυτός ήταν ο περίφημος «Μεγάλος Μετασχηματισμός» του Πολάνυι. Η αντίδραση των δυνάμεων της εργασίας στα καπρίτσια του καπιταλισμού της αγοράς ήταν η εφεύρεση του κράτους-προστάτη (Polanyi 1944· Blyth 2002).

Η ομοιότητα ανάμεσα στη σημερινή Ευρώπη και σε αυτό που περιέγραφε ο Πολάνυι είναι εντυπωσιακή. Παρόμοια με σήμερα, τα κυβερνητικά κόμματα της Ευρώπης τις δεκαετίες του 1920 και 1930 έλεγαν στους εκλογείς τους πως «δεν υπάρχει εναλλακτική λύση»· πως οι δυνάμεις της αγοράς ήταν «γεγονός» που απαιτούσε πειθαρχία και προσαρμογή, πως «δεν μπορούμε να ξοδεύουμε για να φτάσουμε στην ευημερία» και πως όσο και να θέλουμε να απαλύνουμε το χτύπημα, σε έναν κόσμο ανοιχτών ροών κεφαλαίου και παγκόσμιων αγορών δεν υπάρχει τίποτα που να μπορεί να κάνει στην ουσία η κυβέρνηση

ση. Αλλά οι μάζες στην Ευρώπη ξάφνιασαν τους ηγέτες τους τη δεκαετία του 1930, κάνοντας κάτι το απρόσμενο. Προσέτρεξαν σε εκείνους που δήλωναν ότι θα μπορούσαν να τους προστατεύσουν από τις αναταράξεις της αγοράς. Όταν οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποί τους τους είπαν ότι δεν μπορούν να τους προστατεύσουν, οι εκλογείς αυτοί πήγαν αλλού, προς τον κομμουνισμό και το φασισμό.

Το εφιαλτικό σενάριο που σχετίζεται με τη διάγνωση αυτή είναι πως η Ευρώπη βρίσκεται ένα βήμα πριν επαναλάβει το παρελθόν της – μολονότι χωρίς την κομμουνιστική εναλλακτική λύση. Όπως και στις δεκαετίες του 1920 και του 1930, η Αριστερά είναι στην εξουσία, αλλά κυβερνά με οικονομικές πολιτικές που επιβεβαιώνουν την αγορά. Όπως και στις δεκαετίες του 1920 και του 1930, αναμένεται από τους εργαζόμενους να προσαρμοσθούν στην εξωτερική οικονομική ισορροπία μέσω του αποπληθωρισμού μια και οι μισθοί, και πάλι, αντιμετωπίζονται ως ένα πάγιο κόστος μάλλον, παρά ως πηγή ζήτησης. Και όπως τη δεκαετία του 1920, τα κυρίαρχα κόμματα χάνουν ψηφοφόρους ενώ οι λαϊκιστές και οι εξτρεμιστές κερδίζουν υποστήριξη σε όλη την ήπειρο, εν μέσω χαλεπών οικονομικών καιρών και μαζικής ανεργίας.

Υπάρχουν πολλά πράγματα που καθιστούν αξιόπιστη την παραπάνω περιγραφή. Παίρνει τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης και του λαϊκισμού στα σοβαρά και τις ενώνει σε μια «αιτιακή ιστορία» που την επικαλούνται οι σύγχρονοι σοσιαλδημοκράτες πολιτικοί και διαισθητικά μοιάζει να ταιριάζει με τα γεγονότα (Stone 1989). Αλλά θα ήθελα να εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους μια τέτοια εξήγηση ενδέχεται να είναι εσφαλμένη. Πρώτα από όλα, αν ο ισχυρισμός ότι η παγκοσμιοποίηση έχει κατά κάποιο τρόπο «αλλάξει τα πάντα» είναι αμφισβητήσιμος, τότε δεν μπορεί να έπεται πως ο αναγεννημένος δεξιός λαϊκισμός είναι αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης. Δεύτερον, αν η λογική που πολλοί επικαλούνται, των παγκόσμιων περιορισμών και της πολιτικής της αναγκαιότητας την οποία επιβάλλουν, υπονομεύεται εν μέρει από τα διαθέσιμα στοιχεία, τότε θα πρέπει να αναρωτηθούμε γιατί οι Ευρωπαίοι πολιτικοί, ιδιαίτερα οι σοσιαλδημοκράτες, επικαλούνται τους περιορισμούς αυτούς και δρουν σαν να ήταν πραγματικοί και πειστικοί, όπως υποστηρίζουν μέσω της ρητορικής τους. Η υιοθέτηση ενός τέτοιου συλλογισμού παραπέμπει σε μια εναλλακτική, ή τουλάχιστον συμπληρωματική, εκδοχή της ανόδου του ευρωπαϊκού νεολαϊκισμού και της σχέσης του με τη σοσιαλδημοκρατία. Μια εκδοχή, κατά την οποία οι κομματικές πολιτικές καθοδηγούν τις οικονομικές λογικές και όχι το αντίστροφο.

Πόσο γ

Υπάρχει
έχουν, ι
βασική
ακόλου
κονομίες
νομισμα
την ανε
έναν κό
μεγαλύ
νο όμως
μεγαλύ
απο-επι
που θα
νομισμα
(Cerny 1

Μέσο

λεία τη
λειμμάτ
τις αγο
παγκόσ
πράγε
αυτή έχ
παγκόσ
όγκος ε
κεντρικ
και μερ

Πρώτ
αποδει
σήμερο
νται, γι
μέσω ε
τη διαδ
κή περι
προωθ
πραγμα
δο αυτ

1. Τέτοι
τών ηγε

Πόσο γεροί είναι οι (παγκόσμιοι) «δεσμοί που μας περιορίζουν»;

Υπάρχει ένα πλήθος πιθανών «αποτελεσμάτων της παγκοσμιοποίησης» που έχουν, υποτίθεται, καταστήσει περιττές τις σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές. Η βασική θέση περί «παγκοσμιοποίησης που έχει αλλάξει τα πάντα» έχει την ακόλουθη δομή: η μεταστροφή που πραγματοποίησαν οι αναπτυγμένες οικονομίες προς τους ανοιχτούς λογαριασμούς κεφαλαίου και τις κυμαινόμενες νομισματικές ισοδυναμίες στις δεκαετίες του 1970 και 1980 συνδυάστηκε με την ανεξάρτητη αύξηση της κινητικότητας του κεφαλαίου και δημιούργησε έναν κόσμο όπου οι ξένες άμεσες επενδύσεις είναι πηγή ανάπτυξης ολοένα μεγαλύτερης σημασίας (Helleiner 1994). Το κεφάλαιο αυτό είναι μετακινούμενο όμως, και οι διεθνείς επενδυτές θα φύγουν από οικονομίες με πληθωρισμό μεγαλύτερο από την τιμή ισορροπίας. Προκειμένου να αποσοβηθεί μια τέτοια απο-επένδυση και τα συνεπακόλουθα προβλήματα υποτίμησης και ανεργίας που θα φέρει, τα κράτη θα πρέπει να αποφεύγουν χρηματοοικονομικές και νομισματικές πολιτικές που είναι είτε πληθωριστικές είτε αναδιανεμητικές (Cerny 1995).

Μέσα σε έναν τέτοιο «παγκοσμιοποιημένο» κόσμο, τα παραδοσιακά εργαλεία της σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής, όπως η χρηματοδότηση μέσω ελλειμμάτων, καθίστανται περιττά και τα κράτη θα πρέπει να απορρυθμίσουν τις αγορές προϊόντων, εργασίας και χρήματος για να πάρουν μερίδιο από το παγκόσμιο κινητικό κεφάλαιο. Υποστηρίζεται πως η τοπική φορολόγηση δεν παράγει πλέον ανάπτυξη, αλλά μόνο φυγή κεφαλαίων.¹ Παρότι η περιγραφή αυτή έχει κάποια βάση, θα πρέπει να αναρωτηθούμε σε ποιο βαθμό τέτοιοι παγκόσμιοι περιορισμοί είναι όντως περιοριστικοί, μια και υπάρχει μεγάλος όγκος σύγχρονης έρευνας που δείχνει το αντίθετο. Ας εξετάσουμε μερικούς κεντρικούς ισχυρισμούς της θέσης περί «παγκοσμιοποίησης ως περιορισμού» και μερικές αντιρρήσεις σε αυτούς.

Πρώτα από όλα, πολλά από τα προαπαιτούμενα αυτών των ισχυρισμών αποδεικνύονται αναληθή σε μια προσεκτικότερη εξέταση. Αν το κεφάλαιο σήμερα έχει τόσο μεγαλύτερη κινητικότητα που τα ελλείμματα απαγορεύονται, γιατί στην προ παγκοσμιοποίησης εποχή (1950–1970) η χρηματοδότηση μέσω ελλειμμάτων δεν εφαρμοζόταν και πολύ συχνά; Μάλιστα, αντίθετα με τη διαδεδομένη εικόνα για τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στη μεταπολεμική περίοδο, που υποτίθεται πως συνέχισαν δημιουργούσαν ελλείμματα για να προωθήσουν ένα πληθωριστικό και μη διατηρήσιμο επίπεδο απασχόλησης, η πραγματικότητα είναι πως τα περισσότερα κράτη του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο αυτή δεν είχαν ελλείμματα. Ακόμα και υποδείγματα της νεοφιλελεύθερης

1. Τέτοιου είδους δηλώσεις περί της πολιτικής είναι συνήθεις μεταξύ των σύγχρονων σοσιαλδημοκρατών ηγετών.

μεταρρύθμισης, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Σουηδία, δεν χωράνε σε αυτήν τη συνταγή. Το πρώτο μεταπολεμικό έλλειμμα προϋπολογισμού του Ηνωμένου Βασιλείου καταγράφηκε το 1975, ενώ στη Σουηδία το 1976 (Callaghan 2003· Blyth 2002). Σε ποιο βαθμό λοιπόν είναι πρόθυμες οι αγορές να τιμωρήσουν συμπεριφορές που δεν συνέβησαν τελικά ποτέ; Και επιπλέον, γιατί η σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία να περιορίζεται από την έλλειψη μιας πολιτικής επιλογής που ποτέ δεν άσκησε;

Δεύτερον, τα επιχειρήματα περί εμπορικής ανταγωνιστικότητας και της επίδρασής της τόσο στην ανάπτυξη όσο και στην απασχόληση στην Ευρώπη είναι υπερβολικά. Η ανταγωνιστικότητα θεωρείται συχνά ζήτημα περιορισμού του κόστους για να διατηρηθεί μια επιχείρηση εν ζωή. Αλλά αυτός είναι ένας ρηχός τρόπος να εξετάσει κανείς το θέμα, μια και πολλοί κλάδοι πουλάνε ποιότητα και όχι ποσότητα. Η KIA άλλωστε δεν έχει κλείσει την BMW. Παρομοίως, επιχειρήματα περί υποκατάστασης προϊόντων λόγω του ανταγωνισμού των εισαγομένων είναι συχνά υπερβολικά. Στις τέσσερις μεγαλύτερες πρόσφατα εκβιομηχανισμένες χώρες της Ανατολικής Ασίας (Νότια Κορέα, Ταϊβάν, Χονγκ Κονγκ και Σιγκαπούρη) αντιστοιχούσε λιγότερο από το 6% του παγκόσμιου εμπορίου το 1990 (Wade 1996, σελ. 69). Το πώς αυτό μπορεί να δικαιολογήσει τον τριπλασιασμό της ανεργίας σε όλον τον ανεπτυγμένο κόσμο τη δεκαετία του 1980 δεν είναι καθόλου προφανές.

Τρίτον, και ιδιαίτερα σχετικό στα ευρωπαϊκά συμφραζόμενα, αν πάρει κανείς την Ευρώπη ως ενιαία μονάδα και όχι ως μεμονωμένες, ανταγωνιστικές μεταξύ τους χώρες, ενώ θα διαπιστώσει πως οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των χωρών που την αποτελούν έχουν αυξηθεί ραγδαία, το εμπόριο μεταξύ «ενιαίας Ευρώπης» και του υπόλοιπου κόσμου έχει στην πραγματικότητα μειωθεί. Η Ευρώπη, ως ενιαία αγορά και νομισματική μονάδα, στρέφεται στον εαυτό της και *απο-παγκοσμιοποιεί* το εμπόριό της (Hay 2001). Τούτου δοθέντος, αν η Ευρώπη συνολικά έχει αντιμετωπίσει μεγαλύτερη από την αναμενόμενη ανεργία και μικρότερη από την αναμενόμενη ανάπτυξη, τότε ο λόγος για αυτό μπορεί να είναι εξίσου τοπικός. Μπορεί κανείς να κατηγορεί τον παγκόσμιο ανταγωνισμό για την απώλεια θέσεων εργασίας, αλλά η σκληρή νομισματική γραμμή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και οι αποπληθωριστικές επιδράσεις των κριτηρίων σύγκλισης του Μάαστριχτ ενδέχεται να είναι εξίσου σημαντικοί παράγοντες τους οποίους πρέπει να λάβουμε υπόψη για να ερμηνεύσουμε τις τάσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση (Howell 2002).

Τέταρτον, η φυγή κεφαλαίων, ο μεγάλος περιορισμός που θα πρέπει να αποφευχθεί, συχνά δεν συμβαίνει με τον τρόπο που θα υπαγόρευε η θεωρία που παραθέσαμε. Για παράδειγμα στη Σουηδία, την περίοδο πριν τις εκλογές του 1994, αρκετές από τις μεγαλύτερες εταιρίες έβαλαν διαφημιστική καταχώριση στις εφημερίδες που απειλούσε με απεργία κεφαλαίου σε περίπτωση

που εκλεγόταν αυτή –ξεκαθώς ως περιορισμός γές και τη νύ δεν έφυγε απ συμπεριφορές σύσταση των της αγοράς κμάτων στις ερές (Mosley : άλλοι παγκόσσοσιαλδημο – για παράδε «κούρσα προ κή εξήγηση κ πρέπει να γίν

Κόμματα και

Το πρόβλημα των οικονομικών, και όχι εξ πώς το μεγαλ να τα αντιμε αλλαγές, αλλ δειγμα, το κ πολιτικούς σ στις απαιτήσ Rokkan 1967 ερεθίσματα η δημιουργός για να μεταβ ληψη» είναι ο των πολιτικώ Για παράδε σισμένα στις ενσωμάτωση συμπεριφέρο ο Κιρχάιμερ,

που εκλεγόταν το Σουηδικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα (SAP). Αλλά η απειλή αυτή –ξεκάθαρο παράδειγμα της θεωρίας περί «κινητικότητας του κεφαλαίου ως περιορισμού»– φαίνεται πως αύξησε τις ψήφους του SAP. Μετά τις εκλογές και τη νίκη του SAP, καμία από τις εταιρίες που διατύπωσαν την απειλή δεν έφυγε από τη Σουηδία (Blyth 2002, σελ. 235-236). Μάλιστα, η εξέταση της συμπεριφοράς των χρηματαγορών σε πολλές χώρες δείχνει πως η κομματική σύσταση των κυβερνήσεων δεν παίζει σημαντικό ρόλο για τους παράγοντες της αγοράς και, συνολικά, η αντίδραση των χρηματαγορών στις αλλαγές κομμάτων στις αναπτυγμένες οικονομίες είναι πολύ ήπια τις περισσότερες φορές (Mosley 2000). Θα μπορούσε κανείς να συνεχίσει περιγράφοντας το πώς άλλοι παγκόσμιοι παράγοντες, που συχνά θεωρούνται ότι βάζουν όρια στη σοσιαλδημοκρατία, δεν υποστηρίζονται επίσης από τα εμπειρικά δεδομένα – για παράδειγμα, το πώς οι φορολογικοί συντελεστές δεν έχουν ακολουθήσει «κούρσα προς τον πάτο». Αντί για αυτό, ας εξετάσουμε τώρα μια εναλλακτική εξήγηση κατά την οποία η πολιτική ιδεολογία των κομμάτων υποβάλλει τι πρέπει να γίνει – και όχι το αντίστροφο.

Κόμματα και πολιτική αλλαγή

Το πρόβλημα στην επεξεργασία μιας εναλλακτικής εξήγησης για την αλλαγή των οικονομικών πολιτικών ως αποτέλεσμα της πολιτικής θέσης των κομμάτων, και όχι εξωτερικών μεταβολών στο παγκόσμιο περιβάλλον, είναι εν μέρει πως το μεγαλύτερο μέρος της σχετικής με τα κόμματα βιβλιογραφίας τείνει να τα αντιμετωπίζει ως παθητικές οντότητες, που αντιδρούν σε εξωτερικές αλλαγές, αλλά που σπάνια τις προκαλούν (Blyth & Hopkin 2003). Για παράδειγμα, το κλασικό μοντέλο των Λίπσετ και Ρόκκαν για τους ευρωπαϊκούς πολιτικούς σχηματισμούς έβλεπε τα κόμματα ως λειτουργικές αντιδράσεις στις απαιτήσεις της εκβιομηχάνισης και της εθνικής οικοδόμησης (Lipset & Rokkan 1967). Σε αυτόν τον κόσμο, τα κόμματα αντιδρούσαν στα εξωτερικά ερεθίσματα καταλαμβάνοντας τους συγκεκριμένους ταξικούς χώρους που δημιουργούσαν οι εξωτερικές μεταβολές. Τα κόμματα αντιδρούν, δεν δρουν για να μεταβάλουν τον κόσμο γύρω τους. Μια παρόμοια «δομική προκατάληψη» είναι ορατή και στον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε για την εξέλιξη των πολιτικών κομμάτων.

Για παράδειγμα, η κλασική θεωρία του Ντυβερζέ σχετικά με το πώς τα βασισμένα στις ελίτ κόμματα στελεχών δίνουν τη θέση τους σε μαζικά κόμματα ενσωμάτωσης κατέπεσε από το γεγονός ότι τα μαζικά κόμματα έπαψαν να συμπεριφέρονται ως μαζικά κόμματα (Duverger 1954). Όπως σημείωνε και ο Κιρχάιμερ, στα νέα δεδομένα του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας η εν-

σωμάτωση των κομματικών μελών έδωσε τη θέση της στην παροχή δημόσιων αγαθών προς τους εκλογείς. Τα κόμματα της ελίτ υιοθέτησαν σχήματα μαζικών κομμάτων και άρχισαν να ενεργούν ως πολυσυλλεκτικοί συνασπισμοί που είχαν σαν στόχο να δώσουν σε όλο και ευρύτερα εκλογικά σώματα εναλλακτικές επιλογές από «πακέτα» δημόσιων αγαθών (Kirchheimer 1966). Παρότι αυτή είναι μια θεμιτή ερμηνεία της πολιτικής της περιόδου εκείνης, σημειώστε και πάλι ότι τα κόμματα εμφανίζονται ως παθητικές οντότητες. Αλλάζει το εξωτερικό περιβάλλον, και τα κόμματα ανταποκρίνονται στις μεταβολές. Οι ελίτ δίνουν τη θέση τους στις τάξεις εξαιτίας της εκβιομηχάνισης και της απαίτησης για εκλογικά δικαιώματα, ενώ οι τάξεις με τη σειρά τους δίνουν τη θέση τους στις μάζες καθώς η βιομηχανική κοινωνία μετατρέπεται στα εξισωτικά μεταπολεμικά κράτη πρόνοιας. Τα κόμματα προσαρμόζονται στο περιβάλλον, δεν το διαμορφώνουν. Αλλά είναι αυτή μια επαρκής θεώρηση των κομμάτων και της δράσης τους;

Τα κόμματα είναι μοναδικές οντότητες ως προς το ότι είναι ταυτόχρονα υποκείμενα δράσης και δομές. Είναι θεσμοί δημοκρατικής αντιπροσώπευσης και ταυτόχρονα παράγοντες που επιδιώκουν να χειριστούν το περιβάλλον τους προκειμένου να κερδίσουν εκλογές. Η πλευρά αυτή του θέματος –των κομμάτων ως δημιουργικών δρώντων– έχει παραμεληθεί πολύ στη σχετική με τα κόμματα βιβλιογραφία.²

Πρόσφατα όμως, αυτό έχει αρχίσει να αλλάζει. Το έργο του Κόλιν Χέου είναι διαφωτιστικό από αυτήν την άποψη. Αντί να περιγράψει τα κόμματα ως παθητικά, ο Χέου εστιάζει στο πώς μπορούν να εφαρμόσουν μία από δύο στρατηγικές: την προσαρμογή στις προτιμήσεις και τη διαμόρφωση των προτιμήσεων (Hay 1997). Η προσαρμογή στις προτιμήσεις συμβαίνει όταν τα κόμματα παίρνουν τον κόσμο ως έχει και, επιχειρώντας να λάβουν τον μέγιστο δυνατό αριθμό ψήφων, προσπαθούν να προσελκύσουν τον μέσο ψηφοφόρο προσφέροντας διαφορετικά «πακέτα» πολιτικών (Downs 1957). Τα κόμματα με τον τρόπο αυτόν ανταγωνίζονται σε έναν χώρο πολιτικής που προκαθορίζεται από τις επιλογές των ψηφοφόρων. Σε αντίθεση με το μοντέλο αυτό, ο Χέου προσφέρει έναν εναλλακτικό τρόπο θεώρησης της σχέσης μεταξύ κομμάτων και του περιβάλλοντός τους.

Για τον Χέου, τα κόμματα δεν έχουν να προσφέρουν πολιτικές των οποίων τα αποτελέσματα μπορούν να μετρηθούν. Προσφέρουν μάλλον στους ψηφοφόρους πολιτικές που θα οδηγήσουν, υποτίθεται, σε μια «κατάσταση του κόσμου». Απαιτείται έτσι από τον ψηφοφόρο να προβεί σε κάποια ερμηνεία. Οι ψηφοφόροι δεν «αγοράζουν πολιτικές» τόσο, όσο αποδέχονται κάποιες αφηγήσεις σχετικά με το πώς, για παράδειγμα, οι περικοπές των φόρων θα

2. Εκτός φυσικά από τη βιβλιογραφία τη σχετική με τους πολιτικούς επιχειρηματικούς κύκλους.

αυξήσουν τ
αυξήσει την
δομικό στο
τα πρέπει μ
προκειμένο
σημείο όπο
έχει η μέση

Τα κόμμο
τους, είναι ε
λουμε να κ
τικής από ο
λειτουργίας
ότι οι εξωτε
μαίνει πως
διορισμό τ
όμως τα στ
κή λύση» δ
που θεωρο
μιας μοίρα
συνήθως αι

**Η νέα πολι
επιλογές π**

Μια πολλά
κόμματος κ
«εκλογικό
οποία οι αλ
λιπτικών έχο
ματος, οι Κ
σιαστικά «
τα κόμματα
συντήρησή
ρο στις κρο
κόμματα θ
των (εκλογ
για τις κατε
αυτόν τον
προφυλάσι

αυξήσουν τις επενδύσεις, ή για το πώς η ευελιξία στην αγορά εργασίας θα αυξήσει την απασχόληση. Έτσι, η θέση του μέσου ψηφοφόρου δεν είναι ένα δομικό στοιχείο που τα κόμματα πρέπει να πάρουν ως δεδομένο. Τα κόμματα πρέπει μάλλον να εμπλακούν στην πολιτική της διαμόρφωσης επιλογών προκειμένου να κερδίζουν εκλογές, δηλαδή να διαμορφώνουν ενεργητικά το σημείο όπου βρίσκεται ο μέσος ψηφοφόρος, και ποιο περιεχόμενο πρέπει να έχει η μέση πολιτική (Esping-Andersen 1985).

Τα κόμματα στην περιγραφή του Χέυ σχηματίζουν τα ίδια το περιβάλλον τους είναι ενεργά υποκείμενα περισσότερο από ό,τι είναι δομές. Έτσι, αν θέλουμε να κατανοήσουμε τις πολιτικές τους επιλογές και την παραγωγή πολιτικής από αυτά, ίσως πρέπει να κοιτάξουμε σε εσωτερικούς παράγοντες της λειτουργίας και οργάνωσής τους, αντί να αποδεχτούμε απλά τον ισχυρισμό ότι οι εξωτερικοί περιορισμοί προσδιορίζουν τις επιλογές τους. Αυτό δεν σημαίνει πως αρνούμαστε κάθε ρόλο των εξωτερικών περιορισμών στον προσδιορισμό των επιλογών. Προφανώς μια τέτοια θέση θα ήταν ακραία. Επειδή όμως τα στοιχεία υπέρ της άποψης «παγκοσμιοποίηση ίσον καμία εναλλακτική λύση» δεν είναι συντριπτικά, θα πρέπει να πάρουμε σοβαρά τις απόψεις που θεωρούν τα κόμματα ενεργούς διαμορφωτές της ίδιας τους της μοίρας μιας μοίρας που θα μπορούσε να παραγάγει τους ίδιους περιορισμούς που συνήθως αποδίδουμε σε εξωτερικά αίτια.

Η νέα πολιτική οικονομία της κομματικής πολιτικής: Εταιρίες, κόμματα και επιλογές πολιτικής

Μια πολλά υποσχόμενη ερευνητική κατεύθυνση επ' αυτού είναι η ιδέα περί κόμματος καρτέλ (Katz & Mair 1995). Οικοδομώντας πάνω στην έννοια του «εκλογικού/επαγγελματικού κόμματος» του Πανεμπιάνκο, σύμφωνα με την οποία οι αλλαγές στην τεχνολογία των εκλογών και ο κύκλος ζωής των πολιτικών έχουν συνδυαστεί για να δημιουργήσουν μια καινούρια μορφή κόμματος, οι Κατς και Μαιρ υποστηρίζουν πως οι πολιτικές επιλογές έχουν ουσιαστικά «καρτελοποιηθεί». Με την άνοδο του εκλογικού επαγγελματισμού, τα κόμματα έχουν μικρότερη ανάγκη μελών, την ίδια στιγμή που το κόστος συντήρησής τους αυξάνει. Έτσι τα κόμματα βασίζονται όλο και περισσότερο στις κρατικές χρηματοδοτήσεις για να επιβιώσουν. Τα κατεστημένα αυτά κόμματα θέτουν επίσης φραγμούς στην είσοδο άλλων μικρότερων κομμάτων (εκλογικά όρια κ.τ.λ.), δημιουργώντας ένα στεγανό πολιτικό περιβάλλον για τις κατεστημένες ελίτ. Με την καρτελοποίηση της πολιτικής αγοράς κατ' αυτόν τον τρόπο, ο κίνδυνος της αποτυχίας αμβλύνεται, καθώς τα κόμματα προφυλάσσονται από την καταστροφική αποτυχία στις κάλπες μέσω της αυ-

ξημένης δημόσιας χρηματοδότησης και του περιορισμού των επιλογών. Αυτή η προσέγγιση προσφέρει μια καλή οπτική γωνία από την οποία μπορούμε να σκεφτούμε πώς τα ίδια τα κόμματα μπορεί να δημιουργούν τους περιορισμούς τους.

Για να προσδιορίσουμε όμως καλύτερα ένα μοντέλο καρτέλ πολιτικής, είναι απαραίτητο να περιγράψουμε τι είναι καρτέλ σε οικονομικούς όρους και τι δεν είναι. Μόνο τότε μπορούμε να δούμε κατά πόσο μια τέτοια θεωρία μάς προσφέρει ερμηνευτική αρωγή στο πεδίο της πολιτικής.

Το καρτέλ είναι μια κοινοπραξία πωλήσεων (Steigler 1964). Στόχος του είναι η μεγιστοποίηση των κοινών κερδών ολιγοπωλιακών εταιριών μέσω του περιορισμού του ανταγωνισμού. Οι εταιρίες μπορούν σε συμπαιγνία να μεταβάλλουν τις τιμές, τις ποσότητες ή και τα δύο. Το σκεπτικό για κοινή μεγιστοποίηση των πωλήσεων αντί για τον ανταγωνισμό είναι πως η μακροπρόθεσμη μέση καμπύλη κόστους για μια ολιγοπωλιακή εταιρία φτάνει στο ελάχιστό της σε ένα σχετικά μεγάλο κλάσμα της συνολικής αγοράς. Συνεπώς, ο ανταγωνισμός τιμών μεταξύ εταιριών δεν θα χρεοκοπήσει αναγκαστικά κάποια συγκεκριμένη εταιρία. Όντας αρκετά υψηλή, η τιμή αγοράς δεν είναι απλά κάποιο δομικό δεδομένο που θα πρέπει να αποδεχτούν οι εταιρίες ως έχει³ οι τιμολογιακές αποφάσεις μιας εταιρίας είναι «στρατηγικά αλληλοεξαρτώμενες» - εξαρτώνται από τις αποφάσεις άλλων εταιριών. Η τιμή της αγοράς μπορεί να οριστεί από τις ίδιες τις εταιρίες αντί να υπαγορεύεται από τον ανταγωνισμό, αρκεί να συνεργάζονται μεταξύ τους, που είναι και το πρόβλημα ακριβώς με τα καρτέλ.

Παρότι η από κοινού μεγιστοποίηση μπορεί να είναι επικερδής, η ατομική βέλτιστη επιλογή θα ήταν η εγκατάλειψή της και η επιδίωξη του μεριδίου της αγοράς εις βάρος των άλλων εταιριών.³ Αλλά άπαξ και το συνειδητοποιήσουν, όλες οι εταιρίες θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τη στρατηγική καρτέλ με την πρώτη ευκαιρία. Αυτό θα έπρεπε να έχει σαν αποτέλεσμα τη μεγάλη δυσκολία να ξεκινήσει κάποιο καρτέλ και το μεγάλο κόστος διατήρησής του και όντως, η εμπειρία δείχνει πως τα σταθερά καρτέλ, τουλάχιστον στην οικονομία, είναι κάπως σπάνια. Υπάρχει όμως μια εφικτή λύση για τέτοιου είδους προβλήματα σταθερότητας.

Ελάχιστα πράγματα στη ζωή είναι παιχνίδια που παίζονται μία φορά. Η επανάληψη, τα πολλαπλά παιχνίδια, και ως εκ τούτου η μάθηση διά της πράξης, χαρακτηρίζουν το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Οι εταιρίες μαθαίνουν από τις προηγούμενες αποσκιρτήσεις πόσο δαπανηρό μπορεί να γίνουν οι πόλεμοι τιμών και, προκειμένου να αποφύγουν τέτοιο κόστος στο μέλλον, μπορεί να είναι πρόθυμες να «ακολουθήσουν τον ηγέτη» για

3. Οι περιοδικοί πόλεμοι τιμών μεταξύ αεροπορικών εταιριών είναι ένα καλό τέτοιο παράδειγμα.

να σταθεροποιήσουν δρα ως ηγέτης και οι να προκύψει χωρίς κση τιμής (ή περικοπσιωληρό σήμα» στις τοιες περιπτώσεις οι παραγωγή τους και : από εκείνα που θα μ

Για να κατανοήσο καρτέλ, χρειάζεται ν σοιήτων. Πρώτα απι στη Δυτική Ευρώπη ράς, δεν είναι τραβρ πωλιακό και τα κύρι & Shugart 1989· Gal γεγονός από μόν μα καρτέλ. Για να δ να βρούμε το αντί την οικονομία, οι πω γωγή των κομμάτω τέρω να υποθέσοι ποσοτήτων.

Αν έτσι έχουν τα ορίζουν τις ποσότη ρά και «καρτελοπι αυτό τα κόμματα ισχυρισμούς σχετι ρισμών, υποστηρί ουσιαστικά μετατ μεγιστοποιήσουν τα όρια της πολυ σης. Με τη σειρά σαρμοστικές στρ σύστημα, έχουν άνοδο του δεξιοί

4. Κατά τη δεκαετία ντε μόνο στη Φινλα

να σταθεροποιήσουν το μερίδιο αγοράς τους. Δηλαδή, μία εταιρία μπορεί να δρα ως ηγέτης και οι άλλες να ακολουθούν. Η σταθερότητα μπορεί συνεπώς να προκύψει χωρίς κάποια προφανή συμπαιγνία. Ανακοινώνοντας μια αύξηση τιμής (ή περικοπή παραγόμενης ποσότητας), η ηγέτιδα εταιρία «στέλνει σιωπηρό μήνυμα» στις άλλες για την αναθεώρηση της παραγωγής τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι άλλες εταιρίες ακολουθούν τον ηγέτη, περιορίζοντας την παραγωγή τους και επιτυγχάνοντας έτσι μεγαλύτερα μακροπρόθεσμα κέρδη από εκείνα που θα μπορούσαν να επιτύχουν μέσω του ανταγωνισμού.

Για να κατανοήσουμε γιατί η σύγχρονη πολιτική μιμείται τη δυναμική των καρτέλ, χρειάζεται να βρούμε τα πολιτικά αντίστοιχα των εταιριών και των ποσοτήτων. Πρώτα από όλα, με δεδομένο ότι τα σύγχρονα συστήματα κομμάτων στη Δυτική Ευρώπη είναι ολιγοπωλιακά σε όρους αριθμών και μεριδίου αγοράς, δεν είναι τραβηγμένο να αντιμετωπίσουμε ένα τέτοιο σύστημα ως ολιγοπωλιακό και τα κύρια κόμματα ως ισοδύναμα των κύριων εταιριών (Taagarera & Shugart 1989· Gallagher/Laver/Mair 2001).⁴ Η επιβεβαίωση όμως αυτού του γεγονότος από μόνη της δεν επαρκεί για να καταστήσει το κομματικό σύστημα καρτέλ. Για να διατυπώσουμε έναν τέτοιο πρόσθετο ισχυρισμό θα πρέπει να βρούμε το αντίστοιχο των ποσοτήτων. Αν υποθέσουμε πως, μιλώντας για την οικονομία, οι ποσότητες αντιπροσωπεύουν την παραγωγή, και ότι η παραγωγή των κομμάτων στην κυβέρνηση είναι οι πολιτικές, τότε μπορούμε περαιτέρω να υποθέσουμε πως οι πολιτικές είναι το λειτουργικό ισοδύναμο των ποσοτήτων.

Αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε το κύριο πρόβλημα είναι πώς τα κόμματα ορίζουν τις ποσότητες πολιτικής τους, με άλλα λόγια πώς συνωμοτούν σιωπηρά και «καρτελοποιούν» την αγορά των ψήφων. Αλήθεια, γιατί να το κάνουν αυτό τα κόμματα και να μην ανταγωνίζονται; Αντίθετα με τους παραπάνω ισχυρισμούς σχετικά με την πιεστική αναγκαιότητα των παγκόσμιων περιορισμών, υποστηρίζω πως έχουν συμβεί δύο βασικές αλλαγές οι οποίες έχουν ουσιαστικά μετατρέψει τα κόμματα από ανταγωνιστές που προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τις ψήφους τους σε συνωμότες που απεχθάνονται το ρίσκο: τα όρια της πολυσυλλεκτικής πολιτικής και η ρητορική της παγκοσμιοποίησης. Με τη σειρά τους οι αλλαγές αυτές έχουν ενθαρρύνει καινούριες προσαρμοστικές στρατηγικές, που έχουν όλες μαζί καρτελοποιήσει το κομματικό σύστημα, έχουν δημιουργήσει καρτέλ κομμάτων και έχουν προκαλέσει την άνοδο του δεξιού νεολαϊκισμού.

4. Κατά τη δεκαετία του 1980, ο αριθμός των κομμάτων στα ευρωπαϊκά κοινοβούλια ξεπερνούσε τα πέντε μόνο στη Φινλανδία (5,1), την Ιταλία (6,9), την Ολλανδία (5,1), το Βέλγιο (8,5), και την Ελβετία (5,8).

Γιατί καρτελοποίηση; Τα δημοσιονομικά όρια της πολυσυλλεκτικής πολιτικής

Για να γίνει η εικόνα πιο σαφής, ας υποθέσουμε ένα κομματικό σύστημα κυριαρχούμενο από δύο κόμματα που παράγουν τις τυπικές στη μεταπολεμική εποχή πολυσυλλεκτικές πολιτικές: πλήρη απασχόληση, προγράμματα δημόσιας στέγασης και αναδιανεμητική φορολογία. Ας υποθέσουμε περαιτέρω πως κάθε πολυσυλλεκτικό κόμμα έχει επιχειρήσει να μεγιστοποιήσει την υποστήριξή του, μέσω της επέκτασης αυτής της παροχής δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών. Λογικά, αν και τα δύο κόμματα ακολουθούν την ίδια στρατηγική, τότε οι ψηφοφόροι θα γίνονται όλο και πιο αδιάφοροι απέναντι στην επιλογή κόμματος. Αν ακόμα υποθέσουμε πως οι ψηφοφόροι θα προτιμούν τα περισσότερα δημόσια αγαθά από τα λιγότερα, αλλά υποθέσουμε ταυτόχρονα πως υπάρχει ένα σαφές δημοσιονομικό όριο πέρα από το οποίο τέτοιες παροχές δεν μπορούν να δοθούν χωρίς να δημιουργηθεί οικονομική κρίση, τότε η πολυσυλλεκτική στρατηγική προσκρούει σε ένα δομικό όριο, δηλαδή στη μείωση των παροχών πρόνοιας και την εκλογική ήττα.⁵

Υπάρχουν δύο συνέπειες όλων αυτών. Πρώτον, ο ανταγωνισμός μεταξύ κομμάτων για τις δέουσες πολιτικές ουσιαστικά περιορίζεται. Τα κράτη δεν μπορούν να απομυζήσουν περισσότερους πόρους από την κοινωνία για την παραγωγή δημόσιων αγαθών χωρίς να βλάψουν την ίδια την ανάπτυξη. Συνεπώς ο ανταγωνισμός πολιτικών, στη βάση της παροχής όλο και περισσότερων δημόσιων αγαθών προκειμένου να κερδηθούν οι εκλογές, γίνεται λιγότερο εφικτός. Δεύτερον, ταυτόχρονα με την ανάκυψη τέτοιων δημοσιονομικών ορίων (όπως συνέβη σε πολλά κράτη, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980) εμφανίστηκαν δύο επιπλέον προβλήματα που έδωσαν το τελειωτικό χτύπημα στην πολυσυλλεκτική πολιτική: η τεχνολογία και οι δαπάνες των εκλογών μεταβλήθηκαν, ενώ τα μέλη του κόμματος έγιναν στην πραγματικότητα λιγότερο σημαντικά για την εκλογική επικράτηση.

Αφενός, η τεχνολογία των εκλογών απομακρύνθηκε από τη μαζική συμμετοχή και μετακινήθηκε προς το μάρκετινγκ από τα ΜΜΕ. Η υποστήριξη των συνδικάτων κατέστη λιγότερο σημαντική από την υποστήριξη των εφημερίδων, τον τηλεοπτικό χρόνο και τις μεγάλες ιδιωτικές χρηματικές ενισχύσεις. Έτσι το κόστος της παροχής δημόσιων αγαθών άρχισε να ξεπερνά τη δυνατότητα των κρατών να τα παράσχουν, την ίδια στιγμή που το κόστος μιας κεντρικής εκλογικής εκστρατείας αυξήθηκε πέρα από τις δυνατότητες και την προθυμία των μελών του κόμματος να πληρώσουν το λογαριασμό. Αφετέρου,

5. Επειδή το κόστος παραγωγής αυτών των παροχών (απώλεια ανάπτυξης, μείωση των επενδύσεων κ.τ.λ.) υπερβαίνει τα οφέλη που παράγουν.

το ρίσκο τόσο για κ
ρυθμό που αυξήθη
1980, η εποχή της γ
μεγάλα δυτικοευρι
αποτελούνταν από
τιόταν από τις εκλο
σταθερές «αντι-κυ
πολυσυλλεκτική π
θα προωθούσε τη
ξύ, σε πιο μικρή κλ
εξάρτησής του απ
κών μπλοκ, έγινε λ
μενου κόστους, τη
αστάθειας και της

Η κατάσταση αι
κόμματα. Ενώ τα κ
με την ολοένα διευ
ων δαπανών για τα
Παγιδευμένοι στη
κών πολιτικών και
δημοκράτες καθ' ο
ανταγωνιζόμενοι
ανεργίας ήταν το
την περίοδο αυτή
περιόρισαν ουσια
στον επιτρέποντα
εξισορροπούνταν
του σε μια νέα πε
Korri 2002). Έτσι,
πλήθος δημοσκοπ
ψηφίζουν εναντί
θλίψη των σοσιαλ

Όπως θα υπαγι
την Αριστερά. Ίσ
οργανωτική του
Αριστεράς άρχισ
της ανεργίας. Ο τ
εχθρός, πάνω απ

6. Βλ. το Ευρωβαρόμ

το ρίσκο τόσο για κάθε πολιτικό όσο και για κάθε κόμμα, αυξήθηκε με τον ίδιο ρυθμό που αυξήθηκε και το κόστος αυτό. Φθάνοντας πλέον στη δεκαετία του 1980, η εποχή της πολιτικής ως ευγενούς λειτουργήματος είχε παρέλθει για τα μεγάλα δυτικοευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα (Panebianco 1988). Τα κόμματα αποτελούνταν από μόνιμους εκπρόσωπους, των οποίων ο βιοπορισμός εξαρτιόταν από τις εκλογές, και από μεγάλες γραφειοκρατίες που εξαρτώνταν από σταθερές «αντι-κυκλικές» χρηματοδοτήσεις. Έτσι σε συστημικό επίπεδο, η πολυσυλλεκτική πολιτική έφτασε στα οικονομικά της όρια ως στρατηγική που θα προωθούσε την επιτυχία και τη σταθερότητα ενός κόμματος. Εντωμεταξύ, σε πιο μικρή κλίμακα, η μορφή του πολυσυλλεκτικού κόμματος, λόγω της εξάρτησής του από την ύπαρξη μαζικής βάσης μελών και σταθερών εκλογικών μπλοκ, έγινε λιγότερο αξιόπιστη οργανωτική μορφή ενόψει του αυξανόμενου κόστους, της μείωσης της συμμετοχής στις εκλογές, της αυξανόμενης αστάθειας και της μειούμενης χρησιμότητας των μελών.

Η κατάσταση αυτή ήταν ιδιαίτερα ασφυκτική για τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα. Ενώ τα κόμματα της Δεξιάς δεν αισθάνονταν ποτέ τους πολύ άνετα με την ολοένα διευρυνόμενη παροχή δημόσιων αγαθών, η χρήση των δημόσιων δαπανών για το δημόσιο συμφέρον ήταν η ουσία της σοσιαλδημοκρατίας. Παγιδευμένοι στη διπλή μέγγενη της μειωμένης απόδοσης των πολυσυλλεκτικών πολιτικών και της δυσλειτουργικής οργανωτικής μορφής τους, οι σοσιαλδημοκράτες καθ' όλη τη δεκαετία του 1980 επεδίωξαν να κερδίσουν εκλογές ανταγωνιζόμενοι τις πολιτικές της Δεξιάς. Συγκεκριμένα, η μάχη εναντίον της ανεργίας ήταν το βασικό θέμα στο οποίο επικεντρώθηκε η Αριστερά κατά την περίοδο αυτή. Μετά το 1975 όμως, οι κυβερνήσεις όλων των χρωμάτων περιορίσαν ουσιαστικά τον βασικό μισθό αυξάνοντας την ανεργία, ή τουλάχιστον επιτρέποντας την αύξησή της. Ένα ατομικό ρίσκο, λοιπόν, που συνήθως εξισορροπούνταν με την παρουσία πλήρους απασχόλησης, έδωσε τη θέση του σε μια νέα πειθαρχία της αγοράς (Kalecki 1943· Shapiro & Stiglitz 1984· Korpi 2002). Έτσι, οι ψηφοφόροι μπορούσαν να τοποθετούνται δημοσίως, σε πλήθος δημοσκοπήσεων τη δεκαετία του 1980, κατά της ανεργίας και μετά να ψηφίζουν εναντίον των προτιμήσεών τους αυτών στις εκλογές, προς μεγάλη θλίψη των σοσιαλδημοκρατών.⁶

Όπως θα υπαγόρευε η λογική των καρτέλ, ο ανταγωνισμός δεν έπιανε για την Αριστερά. Ίσως τότε να έπιανε η συμπαιγνία; Με απώτερο κίνητρο την οργανωτική τους επιβίωση μάλλον, παρά από πελοίθηση, τα κόμματα της Αριστεράς άρχισαν να μην εκφράζουν ανταγωνιστικές πολιτικές στο πεδίο της ανεργίας. Ο πληθωρισμός ανακηρύχθηκε παρομοίως ο υπ' αριθμόν ένα εχθρός, πάνω από την ανεργία, ύστερα από σαράντα χρόνια υποστήριξης της

6. Βλ. το Ευρωβαρόμετρο, οποιαδήποτε χρονιά μεταξύ 1980 και 1990.

αντίθετης θέσης. Η νομισματική πολιτική «αποπολιτικοποιήθηκε» και δόθηκε σε «ανεξάρτητους» ειδικούς, ενώ παραμελήθηκαν εκείνοι που θα ωφελούνταν λιγότερο από τέτοιες αλλαγές, οι ψηφοφόροι των σοσιαλδημοκρατών, καθώς τα κόμματα της Αριστεράς επιδίωξαν να διεκδικήσουν εκλογικά τους επαγγελματίες και τις ομάδες μεσαίου εισοδήματος. Άλλωστε, αν τα μέλη δεν ήταν πια οικονομικά χρήσιμα, δεν ψήφιζαν ούτως ή άλλως και ωθούσαν το κόμμα σε «ακραίες» κατευθύνσεις, γιατί να απευθυνθούν σε αυτά; Η εγκατάλειψη της πολιτικής προς όφελος της εκλογικής ευκολίας είναι ένα πράγμα, η δικαιολόγησή της όμως είναι κάτι άλλο, και εδώ ήταν που η λογική των παγκόσμιων περιορισμών έγινε αναγκαία· αλλά όχι με τη μορφή που παρουσιάζεται συνήθως. Η καρτελοποίηση μπορεί να έχει νόημα για το κόμμα με όρους στρατηγικής επιβίωσης, αλλά η εκλογική νίκη μέσω της μη αντιπαράθεσης πάνω σε παραδοσιακά θέματα χρειάζεται ένα ολόκληρο και καινούριο σκεπτικό. Ευτυχώς, ένα τέτοιο σκεπτικό ήταν εύκαιρο.

Πώς γίνεται η καρτελοποίηση; Η ρητορική της παγκοσμιοποίησης

Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα που παρήγαγαν σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές ήταν όντα της κενύσσιανής εποχής. Τα κυβερνώντα κόμματα της Δεξιάς και της Αριστεράς θεωρούνταν πως είχαν την κύρια ευθύνη για τη διασφάλιση της ανάπτυξης και θέσεων εργασίας, και θεωρούνταν επίσης ικανά να χρησιμοποιήσουν οικονομικά εργαλεία για την επίτευξη του στόχου αυτού. Δυστυχώς για την πρακτική της πολυσυλλεκτικής πολιτικής, αλλά ευτυχώς για μια νέα γενιά σοσιαλδημοκρατών που τους απασχολούσε η επιβίωση των κομμάτων τους, συνέβη ένας μετασχηματισμός στον τρόπο που οι διαμορφωτές πολιτικής και οι οικονομικοί τους σύμβουλοι σκέφτονταν για την οικονομία, την ίδια περίοδο. Αυτή ήταν η καινούρια λογική των παγκόσμιων περιορισμών.

Σε αντίθεση με τη διαμόρφωση πολιτικών την κενύσσιανή εποχή, που υπελάμβανε πως «οι άνθρωποι δεν έχουν καμία γνώση του οικονομικού συστήματος και δεν αντιλαμβάνονται καμία συσχέτιση μεταξύ των (υποθετικών) μεταβλητών», οι πολιτικές που προωθήθηκαν τη δεκαετία του 1980 βασίζονταν όλο και περισσότερο σε καινούριες θεωρίες, όπως η θεωρία των ορθολογικών προσδοκιών, που υποστήριζαν ότι οι άνθρωποι επενδύουν όντως στην ορθότητα των απόψεών τους – σε σημείο ώστε «οι οικονομικοί δρώντες υποτίθεται πως γνωρίζουν απολύτως την “πραγματική” δομή της οικονομίας... και χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση στη διαμόρφωση των προσδοκιών τους» (Bleany 1985, σελ. 142-143). Οι συνέπειες μιας τέτοιας αλλαγής ιδεών είναι δραματικές, μια και πλέον υποστηρίζεται πως, ενώ μπορεί να περιμένουμε από μεμο-

νωμένους συ
τα των αγορι
πως τα «[πα
πραγματική
περιβάλλον
στοιχεία μπο
είναι δύσκολ
κληρωμένες
ρυθμισμένες
ρυθμό» που
σιάζει μια ει
θερες αγορά
ένα ελάχιστο
επειδή απομ
ποτελεσματι

Σε έναν τ
και οι πολιτ
δεχθούν τη
ίδιον συμφέ
οικονομίας
μόνο σε κα
των αποτυχ
όπου οι αγο
μάτων ως μ
που παρουν
ηγέτες, δεν
αντίθετες σ
στηκαν με
που αντιμετ
να παραγά
προσδοκιώ
σεων. Τελικ
μοκρατίας,

7. Έννοια της
μένων ατόμω
όταν τουλάχισ
πύρων είναι
(Σ.Τ.Μ.)

νωμένους συμμετέχοντες στην αγορά να σφάλλουν, τα συστήματικά σφάλματα των αγορών είναι αδύνατον να συμβούν. Αν κάποιος υποθέσει περαιτέρω πως τα «[απορρυθμισμένα] οικονομικά περιουσιακά στοιχεία ενσαρκώνουν την πραγματική αξία των πραγματοποιημένων αντιστοιχών τους, δημιουργώντας ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο ιδιώτες που ανταλλάσσουν τα περιουσιακά αυτά στοιχεία μπορούν να πάρουν αποτελεσματικές κατά Παρέτο⁷ αποφάσεις», τότε είναι δύσκολο να αποφύγει κανείς το συμπέρασμα πως οι ελεύθερες και ολοκληρωμένες αγορές θα επιτύχουν ανώτερες οικονομικές επιδόσεις από τις ρυθμισμένες, με την απασχόληση και την παραγωγή να αγγίζουν τον «φυσικό ρυθμό» που είναι εφικτός. Αυτή η «νεοφιλελεύθερη» κοσμοθεώρηση «παρουσιάζει μια εικόνα οικονομικής αποτελεσματικότητας που εξαρτάται από τις ελεύθερες αγορές αγαθών και εργασίας και τις χρηματοοικονομικές αγορές, και από ένα ελάχιστο κράτος. Η φιλελευθεροποίηση της αγοράς είναι συνεπώς επωφελής επειδή απομακρύνει τις παραμορφώσεις της αγοράς, που είναι εξ ορισμού αναποτελεσματικές» (Eatwell 1996, σελ. 10).

Σε έναν τέτοιο κόσμο, τα σοσιαλδημοκρατικά πολυσυλλεκτικά κόμματα και οι πολιτικές που τα συνοδεύουν γίνονται αντιπαραγωγικά. Γιατί αν αποδεχθούν τη λογική αυτή, τότε κάθε επέμβαση στην αγορά, είτε γίνεται για το ίδιο συμφέρον της εκλογής ή για το δημόσιο συμφέρον της ενίσχυσης της οικονομίας μέσω του δημόσιου αγαθού της ανάπτυξης, μπορεί να καταλήξει μόνο σε καταστροφή. Αν σκοπός της σοσιαλδημοκρατίας ήταν η διόρθωση των αποτυχιών της αγοράς, τι νόημα είχε η σοσιαλδημοκρατία σε έναν κόσμο όπου οι αγορές δεν αποτύγχαναν ποτέ; Η ελκυστικότητα αυτών των επιχειρημάτων ως μεθόδου για την αποφυγή πολιτικών δεσμεύσεων, επιχειρημάτων που παρουσιάζονται με τέτοια ζέση από τους σημερινούς σοσιαλδημοκράτες ηγέτες, δεν είναι δύσκολο να γίνει κατανοητή. Οι καινούριες αυτές ιδέες, τόσο αντίθετες στους παραδοσιακούς στόχους της σοσιαλδημοκρατίας, συνδυάστηκαν με τους πολύ πιεστικούς εκλογικούς και οικονομικούς περιορισμούς που αντιμετώπιζαν τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα τη δεκαετία του 1980, για να παραγάγουν δύο καινούριες στρατηγικές επιβίωσης: την ελάττωση των προσδοκιών των ψηφοφόρων και την εξωτερικήυση των πολιτικών δεσμεύσεων. Τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η «μεταρρύθμιση» της σοσιαλδημοκρατίας για να ανακτήσει την εξουσία, ή πιο σωστά η καρτελοποίησή της.

7. Έννοια της νεοκλασικής οικονομολογίας: με δεδομένο κάποιον καταμερισμό αγαθών μεταξύ δεδομένων ατόμων, μια αλλαγή κατανομής από μια κατάσταση σε μια άλλη αποτελεί βελτίωση κατά Παρέτο όταν τουλάχιστον ένα άτομο είναι κερδισμένο χωρίς να έχει χάσει κανένα άλλο. Ένας καταμερισμός πόρων είναι αποτελεσματικός κατά Παρέτο όταν δεν μπορούν να γίνουν άλλες βελτιώσεις σε αυτόν. (Σ.τ.Μ.)

Καρτελοποιώντας το κομματικό σύστημα: Η ρητορική της ελάττωσης των προσδοκιών

Η πρώτη στρατηγική επιβίωσης ήταν η ελάττωση των προσδοκιών των ψηφοφόρων, μια και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα είχαν συμφέρον να μειώσουν τις πολιτικές δεσμεύσεις στις οποίες δεν είχαν καταφέρει να ανταποκριθούν εξαρχής. Άπαξ και έφτασαν στα όρια της πολυσυλλεκτικής πολιτικής, οι ελίτ του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος ενστερνίστηκαν καιρία τις καινούριες ιδέες για την οικονομία που αναφέραμε παραπάνω, ως μέθοδο για την αποκλιμάκωση των προσδοκιών των ψηφοφόρων. Με όρους καρτέλ, έστειλαν μήνυμα στα άλλα κόμματα πως περιόριζαν τις ποσότητες (πολιτικές) και ενθάρρυναν την από κοινού μεγιστοποίηση (τη σταθερότητα της θητείας τους). Συνεπώς, αν τα άλλα κόμματα έκαναν το ίδιο, θα μπορούσαν να καρτελοποιήσουν την αγορά και να αποσπάσουν μεγαλύτερο κέρδος (να διατηρηθούν στην εξουσία για μεγαλύτερο διάστημα) και ασφάλεια (ελαχιστοποίηση του κόστους εκλογικής ήττας) για λιγότερα (λιγότερες δεσμεύσεις πολιτικής). Πώς λοιπόν αποκλιμακώνει κανείς τις προσδοκίες;

Ο πρώτος τρόπος, ιδιαίτερα εμφανής στο Ηνωμένο Βασίλειο, στις ΗΠΑ, στη Σουηδία και όλο και περισσότερο στη Γερμανία σήμερα, ήταν διά της χρήσης ενός νέου λόγου. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα διακήρυξαν την αφοσίωσή τους στην ελεύθερη αγορά και την παγκόσμια οικονομία παρά τις επιπτώσεις για τους παραδοσιακούς τους ψηφοφόρους. Το έκαναν αυτό γιατί είχαν ανακαλύψει έναν «τρίτο δρόμο» («third way», ή «neue Mitte»), που υποστήριζε πως τα κράτη δεν θα πρέπει να παράγουν τα δημόσια αγαθά που παρήγαν στο παρελθόν, επειδή η αγορά μπορούσε να το κάνει καλύτερα. Το αν η αγορά μπορούσε να το κάνει όντως καλύτερα ή όχι, ήταν ένα θέμα που δεν είχε σημασία. Αυτό που είχε σημασία ήταν πως η ανάπτυξη μιας τέτοιας στρατηγικής του λόγου έβγαζε τα κόμματα από την υποχρέωση να προσφέρουν τα αγαθά εξαρχής. Έτσι, για την επιβίωση σε ένα μεταπολυσυλλεκτικό περιβάλλον, η ρητορική της παγκοσμιοποίησης και διαφόρων «τρίτων δρόμων» χρησιμοποιήθηκε από τους σοσιαλδημοκράτες σε όλη την Ευρώπη (Hay & Rosamond 2002).

Καρτελοποιώντας το κομματικό σύστημα: Η εξωτερίκευση των πολιτικών δεσμεύσεων

Έχοντας ανέλθει στην εξουσία καταπατώντας παραδοσιακά δεξιές περιοχές πολιτικής, τα κόμματα μπορούσαν να διαμηνύσουν (μεταξύ τους) την προσηλωσή τους στο στόχο, δημιουργώντας θεσμικές λύσεις στο πρόβλημα της δέσμευσης σε πολιτικές. Αυτό θα εξασφάλιζε την ελάττωση των προσδοκιών

και άρα θα απί
της πολιτικής
των κεντρικών
τις νέες ιδέες τ
κράτους, οι πο
να εναρμονίζο
επανεκλεγούν.
πάντα υψηλότ
και ο εκλογικό
μπορούσαν να
γούν, δεν μπορ
για τον πληθω
ντος, οι πολιτικ
γούν πληθωρι
αυτό ήταν η εκ
κούς τραπεζίτ
ομάδα θα είχε
διασφάλιζαν τ

Αυτή η εξωτ
δοκιών έχουν
ρώπη ως η βέ
Εκχωρώντας τι
στο εκλογικό σ
κόμματα κάθε
αποφάσεων πε
τον τρόπο αυτό
ψηφών περιορ
νται σε πολιτικ
καθορισμοί είν
ραγωγή πολιτι

Η ύπαρξη αν
ευθύνονται πλι
ρισή τους. Συν
εκχώρηση των
ο ΠΟΕ, υψώνει
φοφόρων τους
πολιτικών απο
εκλογικό περιβ
των ψηφοφόρ
στους κεντρικ

και άρα θα αποτελούσε σημάδι ότι η δέσμευσή τους για την καρτελοποίηση της πολιτικής αγοράς συνολικά είναι ειλικρινής. Η λογική της ανεξαρτησίας των κεντρικών τραπεζών αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα. Σύμφωνα με τις νέες ιδέες που αναπτύχθηκαν για να δικαιολογήσουν την απόσυρση του κράτους, οι πολιτικοί –μέσω της υπερπαραγωγής δημόσιων αγαθών– έτειναν να εναρμονίζουν τον εκλογικό με τον επιχειρηματικό κύκλο προκειμένου να επανεκλεγούν. Συνεπώς, το επίπεδο ισορροπίας του πληθωρισμού θα ήταν πάντα υψηλότερο από ό,τι αν δεν υπήρχε αυτή η πολιτική «παρέμβαση». Μια και ο εκλογικός κύκλος ήταν επαναλαμβανόμενο γεγονός, παρότι οι πολιτικοί μπορούσαν να διακηρύττουν ότι θα μειώσουν τον πληθωρισμό όταν εκλεγούν, δεν μπορούσαν να το κάνουν αυτό στην πράξη επειδή οι επιλογές τους για τον πληθωρισμό ήταν, όπως λεγόταν, «ασυνλείψιμα χρονικά». Τούτου δοθέντος, οι πολιτικοί δεν θα έπρεπε να έχουν εξαρχής τα εργαλεία για να δημιουργούν πληθωρισμό στην οικονομία. Ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό ήταν η εκχώρηση της νομισματικής πολιτικής σε μη εκλεγμένους κεντρικούς τραπεζίτες με μακροπρόθεσμους χρονικούς ορίζοντες. Μόνο μια τέτοια ομάδα θα είχε προτιμήσεις που θα παρήγαν χαμηλό πληθωρισμό και έτσι θα διασφάλιζαν την ανάπτυξη (Kydland & Prescott 1977· Persson 1988).

Αυτή η εξωτερίκευση της πολιτικής και οι ασκήσεις ελάττωσης των προσδοκιών έχουν υιοθετηθεί από σοσιαλδημοκρατικά κόμματα σε όλη την Ευρώπη ως η βέλτιστη λύση στα πολλαπλά διλήμματα που αντιμετωπίζουν. Εκχωρώντας τις πολιτικές αποφάσεις σε άλλους που δεν λογοδοτούν άμεσα στο εκλογικό σώμα, καθώς την ίδια στιγμή αποκλιμακώνουν τις προσδοκίες, κόμματα κάθε είδους είναι σε θέση να καθορίσουν θεσμικά τις ποσότητες αποφάσεων πολιτικής, ανεξάρτητα από το ποιος είναι στην κυβέρνηση. Με τον τρόπο αυτό τα μεγάλα κόμματα μπορούν να καρτελοποιήσουν την αγορά ψήφων περιορίζοντας το χώρο μέσα στον οποίο είναι νοητό να ανταγωνίζονται σε πολιτικές. Αν ιδωθούν υπό αυτό το πρίσμα, τέτοιου είδους θεσμικοί καθορισμοί είναι ισοδύναμοι με δεσμευτικές ποσοτώσεις σχετικά με την παραγωγή πολιτικών.

Η ύπαρξη ανεξάρτητης κεντρικής τράπεζας σημαίνει πως οι πολιτικοί δεν ευθύνονται πλέον ούτε για τα οικονομικά αποτελέσματα ούτε για τη διαχείρισή τους. Συνεπώς δεν μπορεί να είναι υπόλογοι για τις συνέπειές τους. Η εκχώρηση των πολιτικών σε άλλους «ανεξάρτητους» θεσμούς, όπως η ΕΕ και ο ΠΟΕ, υψώνει ένα τείχος ανάμεσα στους πολιτικούς και στις επιλογές των ψηφοφόρων τους και περικλύπτει ουσιαστικά τη δυνητική καμπύλη προσφοράς πολιτικών αποφάσεων. Η χρήση τέτοιων στρατηγικών μέσα σε ένα αβέβαιο εκλογικό περιβάλλον οχυρώνει ουσιαστικά τις ελίτ απέναντι στις απαιτήσεις των ψηφοφόρων τους. Η ευθύνη για τη νομισματική πολιτική αποδίδεται στους κεντρικούς τραπεζίτες, η ευθύνη για την απασχόληση εκχωρείται σε